

Türkiye’de Emegın En Savunmasız Hali: Şanlıurfa’da Suriyeli Mülteci Çocuk İŞçi Olmak*

Songül SALLAN GÜL**
Emine TÜRKMEN***
Özlem KAHYA NİZAM****

Öz: Türkiye 1980’lerden itibaren uluslararası göç sürecinde hem hedef, hem de transit ülke konumundadır. Son yedi yıldır Suriye’de meydana gelen olaylar nedeniyle Suriye’den Türkiye’ye kitlesel bir mülteci göçü gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye’de mülteci statüsü, sadece Avrupa kökenli olan kişilere verildiğinden, Avrupa ülkelerinden gelmeyen kişiler; “geçici koruma, ikincil koruma ve şartlı mülteci” statüsü adı altında tanımlanmaktadır. Türkiye’de Afganistan, Somali ve İran gibi ülkelerden gelen kişiler “şartlı mülteci” olarak tanımlarken, göçün kitlesel olma niteliğİ bağlamında Suriye’den gelen 3,5 milyon kişi “geçici koruma statüsü sahibi kişiler” olarak adlandırılmaktadır. Bu makalede Türkiye’de mülteci çocuk emegının sosyolojik görünümleri Şanlıurfa örneğİNde ele alınmaktadır. Araştırmalar Türkiye’de bulunan Suriyelilerin yaklaşık yarısının çocuk olduğunu ve bu çocukların eğitim süreçlerinin dışında kalarak istihdamda yer aldıklarını ortaya koymaktadır. Suriye sınırında yer alan Şanlıurfa ise, İstanbul’dan sonra Türkiye’de Suriyeli mültecilerin en fazla yaşadığı ikinci kent iken, Suriyeli sayısının nüfusa oranı bakımından birinci sıradadır. Saha araştırması 2018 yılı Ocak-Şubat aylarında yapılan çalışma, sanayide ve hizmetler sektöründe çalışan ve yaşları 15-17 arasında değİşen toplam 20 Suriyeli mülteci çocukla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada derinlemesine görüşmeler yoluyla mülteci çocuk işçiliğİNİN koşulları çocukların gözünden anlaşılmaya çalışılmıştır. Suriyeli çocukların çocuk olma ve çalışma arasındaki ilişkiyi nasıl anlamlandırdıkları ve çocuk emegının savunmasız halleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Çocuk İşçiliğİ, Mülteci Çocuk İşçiliğİ, Suriye, Türkiye, Şanlıurfa

* Makale Geliş Tarihi: 22.10.2018

** Prof.Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,

*** Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

**** Araş.Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Most Defenseless State of Labor in Turkey: Being Syrian Refugee Child Worker the Case of Şanlıurfa

Abstract: Turkey has been both a target and transit country in terms of international migration since 1980s. For the last 7 years, Turkey embraced an open door policy after Syrian civil war, and afterwards it has experienced an inflow of a massive number of immigrants. Yet, Turkey legally grants refugee status only to those of European origin. Yet, those of non-European origin are given either a “temporary protection status”, or “secondary protection status” or “conditional refugee status.” People of Afghanistan, Somali and Iran origin are called “conditional refugees” while 3.5 million Syrians are considered to be “people with a temporary protection” in Turkey. This study aims to review the state of refugee child labor in the case of Şanlıurfa. Research findings indicate that approximately of Syrians are children and a great majority of these children stay out of school to join the insecure informal labor market. The province of Şanlıurfa at the Syria border the second highest number of Syrian refugees after İstanbul but it ranks first in terms of the ratio of the refugees to the population of the province. The field research was conducted with 20 Syrian refugee children between the ages of 15 and 17 and working in manufacturing and service sectors in January and February of 2018. The goal was to understand the conditions of refugee child labor from their standpoints by conducting in-depth interviews with them. The research attempts to explore the state of being child labor, the way how working refugee children interpret their conditions and defenseless state of being child labor.

Keywords: International Migration, Child Labor, Refugee Child Labor, Syria, Turkey, Şanlıurfa

Giriş

1980'li yıllara kadar uluslararası göç haritasında daha çok kaynak ülke olarak konumlanan Türkiye günümüzde uluslararası göç hareketlerinin merkezinde bulunan hem göç alan ve hem de transit göçlere sahne olan bir ülkedir (Erder, 2007; Kiriőçi, 2008; İçduygu, 2010; Tuna ve Özbek, 2012). Yedi yılı aşkın bir süredir devam eden iç savaş nedeniyle de Türkiye Suriyelilerin konumu açısından özel öneme sahip bir ülke haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 21 Eylül 2018 tarihi itibariyle Türkiye'deki Suriyeli

mültecilerin sayısının 3 milyon 564 bin 919 kişiye ulaŐtığını aŐıklamıŐtır.¹ GÖç İdaresi Genel Müdürlüğü, 9 Temmuz 2018 tarihli verilerine göre ise 3,5 milyonu aşkın Suriyeli mülteci den yaklaşık 200 bini geÇici barınma merkezlerinde bulunmakta, geriye kalan büyük çoğunluğu, Türkiye’nin farklı kentlerinde yaşamaya çalışmaktadır. Kentsel alanlarda her türlü savunmasızlık ve korumasızlık biçimleriyle karşı karşıya kalan Suriyeli kent mültecilerinin ise yaklaşık yarısının çocuk olduğu bilinmektedir.² Suriyeli mültecilerin çoğunlukla hane halkından çalışmaya uygun olanları geÇimlerini sağlamak, kira ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için emek piyasasına girmektedir. Ancak yapılan araştırmalarda yetişkinlerin iş piyasasına giremedikleri ya da yeteri kadar gelir elde edemedikleri durumlarda mülteci çocukların da aile bütçesine katkı sağlamak zorunda kaldıkları ve çalışma hayatına katılarak emek piyasasına eklemledikleri görülmektedir (Bahadır ve Uçku, 2016; Yalçın, 2016; Harunoğulları, 2016; Kiredağ, 2017; Akbaş ve Ünlütürk Ulutaş, 2018; Lordoğlu ve Aslan, 2018).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nin en güncel verisi olan 2012 yılı istatistiklerine göre, Türkiye’de çocuk iŐçiliđine katılanların sayısı 890 bindir. AŐıklanan rakam resmi olarak kayıt altına alınabilen çocuk işçiliği rakamlarıdır ve dolayısıyla gerçek rakamların daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye’ye Suriye’den gelen göçle birlikte, Suriyeli çocukların da emek piyasasına dahil oldukları bilinmektedir. Suriyelilerin aile içi ekonomik yetersizlikleri ve istihdam piyasasına eriŐimde yaşadıkları olumsuzluklar, mülteci çocukları çalıŐtırmayı “ekonomik zorluklarla mücadele edebilmenin en yaygın yolu” (Soyalp, 2016: 13) haline getirmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de çocuk işçiliği gerçeğine eklemelenen Suriyeli mülteci çocuk işçiliği, günümüz emek piyasasının yeni ve en savunmasız halleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, emek piyasasına katılan Suriyeli mülteci çocukların çalışma nedenleri, çocuk emeginin Suriyeli mülteci çocukların gözünden nasıl bir görünüm kazandığı ve çalışma alanlarının ortaya çıkardığı sorunlar “istihdam-eğitim-oyun” dinamikleri bağlamında Şanlıurfa ili örneğinde ele alınmaktadır.

GÖç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün GeÇici Koruma İstatistiklerine göre, 2018 tarihli resmi rakamlar kapsamında Suriyelilerin illere göre dağılımında 560 bin 881 kişi sayısı ile İstanbul ilk sırada iken, Şanlıurfa 469 bin 029 kişi sayısı ile en fazla Suriyeli mülteci barındıran ikinci kenttir³. Ancak İstanbul için 15 milyonu aşkın nüfusa sahip kentte 560 binlik bir Suriyeli nüfus yerli nüfusun % 3.75’ine denk

¹ Detaylı bilgi için bakınız:

<http://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim Tarihi: 21.09.2018).

² Türkiye’de kent mültecilerinin durumlarına ve gündelik yaşam deneyimlerine ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz: Kahya Nizam, Ö. (2016) “Uydu Kentlerden Sınır Kentlere Türkiye’de Kent Mültecileri ve Gündelik Yaşam Deneyimleri”, iç. Kente Dair, yay. haz. Mım Sertaç TümtaŐ, AyŐe Dericioğulları Ergun ve Cem Ergun, Bağlam Yayıncılık, İstanbul

³ Detaylı bilgi için bakınız:

http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (12.10.2018).

gelmektedir. Oysa Şanlıurfa'nın yaklaşık 2 milyonluk nüfusu içinde Suriyelilerin nüfusu yerli nüfusun yaklaşık % 24'üne karşılık gelmektedir.⁴ Bu durumda Şanlıurfa, yerli nüfusla Suriyeli mülteci nüfus arasındaki oranlamada birinci sıraya yerleşmektedir. Şanlıurfa, ayrıca, Suriye ile en uzun sınıra sahip kent özelliği taşımaktadır ve bir sınır kenti olarak Suriye iç savaşından en fazla etkilenen kentlerin başında gelmektedir. Yine Şanlıurfalıların bir bölümünün Suriye'de akrabaları da bulunmaktadır. Bu da Suriyeli mültecilerin kenti tercih etmelerinde önemli rol oynayan bir başka değişkendir. Bu nedenle çalışma Suriyeli mültecilerin sayılarının önemli oranlara ulaştığı Şanlıurfa'da yürütülmüştür. Yaşları 15-17 aralığında olan 20 Suriyeli mülteci çocuk işçiyle gönüllülük temelinde görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemine uygun olarak derinlemesine görüşme tekniğiyle elde edilen veriler, mülteci çocuk işçiliğinin sosyal güvencesiz halleri ve enformelleşen çalışma yaşamındaki savunmasızlıkları ve istismara açık konumları bağlamında değerlendirilmiştir.

Türkiye'de Mültecilerin Durumu ve Suriyelilerin Konumu

Ülkemize yönelik kitlesel göç hareketleri, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde başlamıştır. 1923-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişi, 1923- 1945 yılları arasında Balkanlardan 800 bin kişi ve 1933-1945 yılları arasında da Almanya'dan 800 kişi göç etmiştir. Göç veren ülke konumu bakımından ise, Türkiye Avrupa'ya yönelik emek göçünde önemli rol oynamıştır. Ancak 1980'li yıllarla birlikte, Türkiye artık emek göçü veren bir ülke olması konumundan göç alan ve transit göçlere de sahne olan bir ülke olmaya başlamıştır. Bu süreçte zorunlu göçlerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Türkiye'de zorunlu göç kategorisinde 1988 yılında Halepçe katliamından sonra Irak'tan gelen 51.542 kişi, 1989 yılında ise Bulgaristan'dan gelen 345 bin kişi kayıt altına alınmıştır.⁵ 1990'lı yıllarla birlikte göçmen sayısı daha da artmaya başlamıştır. 1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişi, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi ve 2001 yılında da Makedonya'dan 10.500 kişi göç etmiştir⁶. Ancak kitlesel zorunlu göçte en önemli grup Suriyeliler olmuştur. Öyle ki, 2011 yılında başlayan iç savaş sonrası Türkiye'ye gelen Suriyeli mültecilerin göçü ile daha önceki

⁴ Detaylı bilgi için bakınız:

http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (10.09.2018).

⁵ İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, 2005, Bkz. http://www.goc.gov.tr/default_B0.aspx?content=1017; Ve Mehmet Terzioğlu, Göçmen Ülkesi Olarak Türkiye: Hukuksal Yapı ve Uygulamalar, 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, Yayın no:6, Haziran 2006, s.169.

⁶ a.g.k.

zorunlu göç deneyimlerinde binlerle ifade edilen göçmen sayısı, milyonlara dönüşmüştür. Günümüzde Türkiye'ye gelmiş olan Suriyeli mülteci sayısı 3,5 milyonu aşmıştır. Suriyelilerin kitlesel göçü Türkiye'nin uluslararası göç haritasındaki yerini de etkilemiş, Ortadoğu coğrafyasındaki siyasi karmaşıklık Türkiye'yi transit ülke konumundan kitlesel zorunlu göçlerin merkez ülkesi haline getirmiştir (Toksöz; 2006; Kaya ve Erdoğan, 2015).

Türkiye'nin göç deneyiminde farklılaşan ve merkezleşen konumunda Suriyeli mültecilere yönelik uygulanan açık kapı politikasının önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Türkiye en fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. 24 Eylül 2018 tarihli BMMYK istatistiklerine göre, Suriye'den başka ülkelere sığınmış durumda olan toplam 5 milyon 625 bin 611 Suriyelinin % 63,4'ü, 3 milyon 564 bin 919'u Türkiye'de yaşamaktadır.⁷ Suriye'den göçün artarak devam etmesi, Suriyelilerin barınmalarına yönelik çalışmalar yapılmasını da gerektirmiştir. Bu kapsamda Türkiye-Suriye sınırında yer alan kentlerde geçici barınma merkezi olarak da adlandırılan barınma merkezleri inşa edilmiştir. 6 Eylül 2018 tarihi itibarıyla, geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyeli mülteci sayısı, 182 bin 577'dir. Geriye kalan 3 milyon 372 bin 887 Suriyeli, Türkiye'deki Suriyelilerin çok büyük bir kesimi ise ülkenin neredeyse tüm kentlerine yerleşerek, kent mültecileri olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır⁸. Suriyeli mültecilerin kentsel alanlarda Türkiye toplumu ile birlikte yaşamaya başlaması ise, Türkiye'de toplumsal, ekonomik ve kültürel alan ve ilişkilerin yeniden inşasını beraberinde getirmiştir.

Suriyeli göçünün sürekliliği ve göç hacminin giderek artması Türkiye'nin başlangıçta "misafir" statüsüyle tanımladığı Suriyeli mültecilere yönelik yasal düzenlemeler yapmasını da gerekli kılmıştır. Türkiye'nin mültecilere yönelik temel aldığı düzenleme, 1951 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumlarına İlişkin Cenevre Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmeye göre mülteci statüsü, "*Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statü*" (Madde 62 (1))'dür. Sözleşme kapsamında taraf ülkelere "coğrafi sınırlama" hakkı sunulmuş ve Türkiye bu hakkı kullanarak mülteci statüsü verme kararını, mültecilik şartlarını sağlasa bile, "Avrupa'da meydana gelen olaylardan dolayı gelme" şartına bağlamıştır. Türkiye'nin mültecilere yönelik günümüzde temel aldığı en kapsamlı yasal düzenlemesi ise, 2013 yılında çıkarılan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası

⁷ <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim Tarihi: 27.09.2018).

⁸ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 11.09.2018).

Koruma Kanunu (YUKK)'dur. Bu kanunda da Cenevre Sözleşmesi'ne koymuş olduğu Avrupa kökenli olma şartını sürdüren Türkiye, Avrupa ülkelerinden gelmeyen kişilere mülteci statüsü tanınamakta, onları “şartlı mülteci” olarak tanımlayarak güvenli bir ülkeye yerleştirilmeleri sağlanana kadar misafir etmektedir. Ülkemizde Somali, İran, Afganistan gibi ülkelerden gelen kişiler, bu statü altında yaşamlarını sürdürmektedir.

Yasal bağlamda Suriyelerin statülerine ilişkin düzenleme ise, YUKK kapsamında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği'dir. Suriyelilerin doğrudan savaş ortamından kaçıp Türkiye'ye sığınmaları, kitleler halinde ülkeye gelmeleri ve sayılarının da fazla olması Suriyeliler için özel bir tanımlama ihtiyacını doğurmuştur. Suriyeli göçmenleri kapsamına alan Geçici Koruma Yönetmeliği tam hükümleriyle birlikte, 22 Ekim 2014 tarihli ve 29153 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasada tanımlanan “Geçici Koruma Statüsü”, kitlesel akın olayları karşısında acil çözümler bulmak üzere geliştirilen bir koruma biçimidir. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası hukuk ve teamül çerçevesinde Suriye'den gelen kişilere “geçici koruma” sağlamış, Suriyeliler de bu bağlamda “geçici korunan yabancı” olarak tanımlanmıştır.⁹ Geçici Koruma Yönetmeliği'nde belirtilen açık sınır, geri göndermeme ve gelen kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ilkeleri benimsemiştir. Suriyelilere başta sağlık hizmetleri olmak üzere eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetlerin sağlanabilmesi¹⁰ detaylı olarak düzenlenmiştir.

Geçici Koruma Yönetmeliği, temel insan haklarının sağlanması konusunda oldukça önemli bir adımdır. Ancak yapılan yasal düzenlemelere rağmen Suriyeliler, eğitim, sağlık ve çalışma hakları konusunda önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, Suriyeli mültecilerin yerleşim dinamikleridir. Suriyeliler, Türkiye sınırlarından kitlesel olarak ve düzensiz bir biçimde giriş yapmakta, sınır kentlerinden başlayarak diğer kentlere göç ederek yerleşmektedir. Suriyelilerin temel haklardan yararlanabilmeleri için buldukları kentte kayıt yaptırmaları ve bu kentten ayrılmamaları gerekmektedir. Ancak Suriyelilere ilişkin yapılan araştırmalar, Suriyelilerin daha iyi iş olanakları, başka kentlerde akrabalarının olması, kendilerini güvende hissetmemeleri gibi nedenlerle kayıt yaptırdıkları kentlerin dışında yaşamaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Bu kayıtsızlık halı, Suriyeli mültecilerin haklara erişim konusunda sorun yaşamalarına neden olmakta, Suriyeli kent mültecileri kentsel alanlarda haklardan uzak bir biçimde, her türlü korunmasızlık ve savunmasızlık halleri ile karşı karşıya kalmaktadır (Kahya Nizam, 2016).

⁹ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel müdürlüğü'nün Suriyelileri kapsayan Geçici Koruma Yönetmeliğine yönelik detaylı bilgi için bakınız:

(http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf, (12.09.2018). Resmi kurumlar Suriyelileri geçici korunma statüsü altında ele alırken, uluslararası alanda ve sosyal bilim literatüründe ağırlıklı olarak mülteci kavramı kullanılmaktadır. Bu çalışmada da geçici koruma statüsü yerine mülteci kavramının kullanımı tercih edilmiştir.

¹⁰ 22/10/2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği 6. Bölüm.

Suriyeli mültecilerin en korunaksız olduğu alanlardan biri de emek piyasasıdır. Aslında 2016 yılında “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile birlikte Suriyelilere çalışma izni verilmesi yasal olarak düzenlenmiştir. Ancak yapılan araştırmalar Suriyeli yetişkinlerin önemli birçoğunun çalışma izninden yararlanmadığını, enformel olarak, her türlü sömürüye açık bir biçimde çalıştıklarını ortaya koymaktadır (Yalçın, 2016: 92; Dedeoğlu, 2016: 51). Suriyeli mültecilerinin en kırılgan kesimini ise, çocuklar oluşturmaktadır. Ülkelerindeki Şiddet ve istismar durumundan kaçarak Türkiye’ye sığınan Suriyeli mülteci çocuklar, Türkiye’de de farklılaşan deneyimlerle kendilerini istismar içerisinde bulmaktadır. Savaş sonrası geldikleri bir ülkede derin bir yoksulluk deneyimi ile karşı kaŐıya kalan Suriyeli mülteci çocuklar, çocuk olmayı bırakarak denetimsiz ve plansız bir şekilde, çoğu kez de yasal olmayan yollarla, emek piyasasındaki enformel sektör işlerine eklenmektedir. Suriyeli mülteci çocukların istihdam deneyiminde enformelliğin beraberinde getirdiği dezavantajlılık mültecilik ile birleŐerek emegın en savunmasız halini ortaya çıkarmaktadır (Harunoğulları, 2016; Lordoğlu ve Aslan, 2018).

Türkiye’de Çocuk İŞçiliği ve Suriyeli Mülteci Çocuk İŞçiliğinin Savunmasız Halleri

Pek çok ülkede mücadele edilmeye çalışılan çocuk işçiliği olgusu, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal bir sorundur. Çocukların çalışması çoğunlukla eğitim alanının dışında olmalarına ve ileriki yaşamları için gerekli olacak donanımdan da yoksun kalmalarına karşılık gelmektedir. Çocukların uzun saatlerde ve ağır çalışma koşullarında çalıştırılması, uzun vadede bu çocukların üretken bireyler yerine yardıma ve desteğe muhtaç kişilere dönüşmelerine neden olmaktadır (ÇSGB, 2017: 10).

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 2017 yılı raporuna göre, tüm dünyada 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. 152 milyon çocuktan 73 milyonu ise tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Çocuk işçilerden 88 milyonu (%58) erkek çocuk iken, 64 milyonu (%42) kız çocuktur. Çocukların %77,9’u tarım sektöründe, %11,9’u sanayi sektöründe, %17,2’si ise hizmetler sektöründe çalışmaktadır (ILO, 2017: 9). Dört yılda bir güncellenen ILO istatistiklerine göre, dünyada çocuk işçiliği azalan bir eğilim göstermektedir. 2000 yılında dünyadaki çocuk işçi sayısı 246 milyon iken, bu sayı 2004 yılında 222 milyona, 2008 yılında 215 milyona, 2012 yılında ise 168 milyona düşmüŐtür (ILO, 2013: 13). 2016 yılına gelindiğinde ise dünyadaki çocuk işçi sayısı 151 bin 622’ye gerilemiştir (ILO, 2017: 9). Uluslararası Çalışma Örgütü, 2020 yılına kadar çocuk işçi sayısını daha da azaltarak 107 milyona düşürmeyi planlamaktadır (ILO, 2013: 13).

Uzun zamandan beri Türkiye’de de çocuk işçiliğini azaltma yolunda önemli çalışmalar yapılmaktadır. İstatistiklere göre, özellikle 2000 sonrası dönemde daha önceki yıllarla kıyaslandığında çocuk işçiliği oranlarında bir düşüŐ söz konusudur.

ILO’nun desteğiyle DİE tarafından gerçekleştirilen Ekim 1999 Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 1999 yılında Türkiye’de 6-17 yaş aralığındaki çocuk işçi sayısı, 1 milyon 635 bindir. TÜİK’in en son 2012 yılında yayınlamış olduğu Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre ise, Türkiye’de 6-17 yaş aralığında toplam 893 bin çalışan çocuk bulunmaktadır. İstatistikler 1999 yılından 2012 yılına gelindiğinde Türkiye’de çocuk işçi sayısının neredeyse yarı yarıya azaldığını ortaya koymaktadır. Ancak bazı araştırmalara göre, çocuk emeği kullanımının ev içi alanda yoğunlaşmasının bir sonucu olarak oranlar düşmüş gibi görünsede aslında herhangi bir düşüşten bahsedilemez (DİSK-AR, 2015). Ayrıca, Türkiye’de çocuk işçiliğinin enformel sektör işlerinde yoğunlaşması, takibinin zor olması ve sanayi sektörü gibi mekansal olarak halka açık olmayan sektörlerde görünürlüğünün kolay olmaması (ÇSGB, 2017: 33) gibi nedenlerin çocuk işçiliği oranını var olan gerçekliğin altına çektiği söylenebilir. 2016 yılında yapmış olduğu çalışmasında Soyalo (2016: 13) Türkiye’deki çocuk işçi sayısının 850 bin olduğunu yazmaktadır. Rakamların düşmüş olduğu kabul edilse dahi Türkiye’de halen çocuk işçi sayısının yüksek olduğu görülmektedir.

Ulusal ve uluslararası kuruluşların ve araştırmacıların sıklıkla vurguladıkları gibi, 6-17 yaş grubunu içeren çocuk işçiliği, sadece bir istihdam sorunu olmayıp, çocukları eğitimden, sağlıklı bir sosyal çevreden, güvenli bir ortamdan, arkadaşlarıyla sosyalleşme ortamından ve oyun hakkından uzaklaştırmaktadır. Ayrıca, çocukların çalışması, fiziksel, sosyal, kültürel, zihinsel gelişimlerini etkileyen ve gelişimlerine zarar veren bir sürece karşılıık gelmektedir. Çünkü çocuklar devam eden büyüme ve gelişme süreci içerisinde, ihtiyaçlarını karşılamaları noktasında ebeveynlerine bağımlıdır ve kendilerini koruma konusunda yetersizdirler (ILO, 2013; ILO, 2017; Aydın vd., 2017; Duyar, 2017). Bu nedenle çocuklar, göç sürecinde bile en çok zarar gören toplumsal grup iken, gittikleri ülkelerde istihdam süreçlerine de katılan en çok sömürölen, istismar edilen kesime karşılıık gelmektedir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre “*Taraf Devletler ocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence etkinliklerinde bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar*” (Madde 31-1). Sözleşmeden de anlaşıldığı üzere, devletlerin çocukların oyun haklarını koruma sorumluluğu vardır. Ayrıca, bu sorumluluk sadece vatandaşı olan çocuklar için değil, mülteci konumunda olan çocuklar için de geçerlidir. Sözleşmenin 22. Maddesinde “*Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana–babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar*” denilmektedir. Dolayısıyla Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne taraf olan Türkiye’nin kendi vatandaşı olan çocuklar kadar mülteci çocuklar için de ocuk işçiliğiyle mücadele etmesi gerekmektedir.

Türkiye’de çocuk işçiliği, Suriye’den gelen göç sonucu meydana gelmiş bir sorun değildir; kendisinin de önceki süreçlerde deneyimlediği ve çözemediği en büyük sorun alanlarından biridir. Kitlesele göç hareketinin sonucunda Suriyeli mültecilerin geliŐi ile sorun daha da büyümüşür ve Suriyelilerin ülkemizde geçirdikleri süre göz önünde bulundurulursa, mülteci çocuk işçiliğinin önemli bir sorun alanı olarak emegın bir parçası haline geleceği kaçınılmazdır (Uyan Semerci, 2016). Tarlan (2016)’nın deyiimiyle Suriyeli mülteci çocuklar Türkiye emek piyasasının “*taŐe emek gücü*” olarak görölmeye başlanmıştır.

Çocukların istihdama katılmalarının en hayati sonucu, eğitim yaŐamının dışında kalmalarıdır. Çocuk emegının ucuz emek olarak talep görmesi ve yoksul hanelerde yaşayan yetişkinler için çocuğun çalışmasının elzem olması, çocukların genel olarak hiç okula gitmemelerine ya da okulu bırakmalarına neden olmaktadır. Yerli çocuktan farklı olarak, Suriyeli mülteci çocuğun dil bilmemesi, ülkesindeyken okuduğu sınıfı ile Türkiye’deki sınıfı arasında kopuklukların olması, belgelendirme ve aldıkları eğitimin tanınmama sorunu, aldıkları eğitimin gelecekte tanınıp tanınmayacağı endişesi ve başvuru yapmasına rağmen bazı okul yönetimlerinin başvuruyu kabul etmemesi gibi nedenler de eğitim yaŐamına dahil olamamasına yol açmaktadır (Soyalp, 2016: 12). UNICEF’in 2017 yılında yayınlanan raporu, okul çağında olan Suriyeli çocuk sayısının 870 bin olduğunu ve tahmini olarak bunların 380 bininin okul dışında kaldığını ortaya koymaktadır. Rapora göre, Suriye krizi II. Dünya Savaşından sonra meydana gelen en ağır insani krizdir ve bu kriz karşısında en büyük bedeli ödeyen ve en ağır yükü taşıyan çocuklardır. Suriyeli mülteci çocukların içerisinde buldukları risk ortamının olası sonuçları, kuruluş tarafından “bir nesil çocuğun ‘kayıp kuşak’ haline gelmesi” olarak tanımlanmaktadır.

Gümüş’ün de dikkat çektiği gibi, yetişkin çalışanlar, yerli ya da mülteci, çocuklarla kıyaslandığında bazı özlük hakları bağlamında pazarlık gücüne sahip olanlardır. En azından bir ücret alabilmekte, bazı koşulları reddedilmektedir. Çocuklar ise bu haklara sahip olmayıp her tür tehdit ve riske karşı korumasız durumdadırlar (2016: 36). Emek piyasası hiyerarşisinde en altta olanların ise, mülteci çocuklar olduğu söylenebilir. Çocuk işçi olma sürecinde vatandaşı olmadıkları ülkelerde yaşayan göçmen çocuklar, yerli çocuğa göre daha da dezavantajlı konumdadır. Çocuk göçmenler, gittikleri ülkelerde vatandaşlarla aynı haklara sahip olmadıkları için cinsiyet, etnisite ve yaşa göre gruplanabilen daha kötü koşullarda çalışmaya razı bir emek biçimine karşılık gelmektedir (Atasü Topçuoğlu, 2015). Ülkelerindeki şiddet ve istismardan kaçan Suriyeli mülteci çocuklar Türkiye’de karşılaŐtıkları zorlu yaşam koşulları nedeniyle kendilerini yine istismar içerisinde bulmaktadır.

Son yıllarda ailelerinin ekonomik gelir düzeyinin yükseltilmesine katkıda bulunan Suriyeli mülteci çocuklar, göçmen çocuk emegının küresel olarak artan daha ucuz ve daha güvencesiz emek talebinin odaklandığı alanlardan birisi olarak, Türkiye ekonomisi ve emek piyasası açısından da önemli bir alan haline gelmiştir (Dedeoğlu, 2016; Akbaş ve Ulutaş, 2018). Sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte

Mutlu vd. (2018)’nin Suriyeli çocuklar üzerine yaptığı araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de çalışan Suriyeli çocuk oranı yüzde 29’u bulmaktadır (2018: 76-77). Bahadır ve Uçku’nun İzmir’de çalışan Suriyeli çocuklar ile ilgili yapmış oldukları araştırma ise, her üç Suriyeli çocuktan birinin çalıştığı veya iş aradığı sonucuna ulaşmıştır (2016: 117). Heyse (2016: 20)’nin çalışmasına göre, İstanbul’da her Suriyeli ailenin üçte birinde en az bir çocuk; Şanlıurfa’da her Suriyeli ailenin %15’inde en az bir çocuk; Hatay’da yaşayan çocukların ise yaklaşık yarısı çalışmaktadır. Artan mülteci çocuk işçi sayısı gerçeği çocuk emeğiyle mücadeleye ilişkin duyarlılığın artmasına da yol açmış, bu kapsamda 2018 yılı Türkiye’de “*Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı*” olarak ilan edilmiştir (ÇSGB, 2017: 11). Bu konuyla ilgili saha çalışmalarının artması konuya ilişkin duyarlılığın gündeme taşınmasında ve mücadelenin etkin ve verimli olarak sürdürülmesinde önemli rol oynayacaktır.

Yöntem

Bu çalışmanın saha süreci 2 Ocak- 28 Şubat 2018 tarihleri arasında Şanlıurfa kentinde yapılmıştır. Şanlıurfa ili, Türkiye’de ilin nüfusu ve Suriyeli mültecilerin oranları ölçeğinde Türkiye’deki iller sıralamasında 1. sıradaki ildir. Bu nedenle çalışma Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci çocukların emek piyasasındaki görünümünün kendi söylem ve değerlendirmelerini anlamak bakımından en yoğun yaşadıkları kent olan Şanlıurfa’da yürütülmüştür. Çalışmanın örneklem seçimi sırasında Şanlıurfa ilinin Ticaret ve Sanayi Odası’nın yetkilileri ile görüşülerek kentin en yoğun istihdam alanları ve Suriyeli mülteci çocukların çalıştıkları sektörler belirlenmiştir¹¹. Bu kapsamda çalışma, sanayi sektöründe çalışan çocuklara ulaşmak için Evren Sanayi Sitesi, hizmetler sektöründe çalışan çocuklara ulaşmak için ise kent merkezinde yer alan ve merkez ilçeye bağlı üç mahallede (Haliliye, Eyyübiye ve Karaköprü) yürütülmüştür¹². İlgili mahallelerde yaşayan yerel kanaat önderlerinin (belediye çalışanları, muhtar ve esnaf) yönlendirmeleriyle, örnek adres ve işyerleri üzerinden çalışan çocuklara zincirleme-kartopu örneklem (snowball sampling) tekniğiyle¹³ ulaşılmıştır. Nitel çalışmalarda

¹¹ Suriyeli mülteci çocuklar Şanlıurfa’da mevsimlik tarım işçisi olarak da yoğun bir biçimde çalışmaktadırlar. Ancak bu çalışmanın saha süreci kış aylarına denk geldiği için tarım sektörü çalışma dışı bırakılmıştır. Suriyeli çocukların tarım sektöründeki durumları için bakınız: Dedeoğlu, S. (2016) Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine, Mevsimlik Tarım Göçü Programı, Raporu Hazırlayan: Saniye Dedeoğlu, Katkı Verenler: Ertan Karabıyık ve Sinem Bayraktar, Ankara: Altan Matbaası, 1. Basım.

¹² Bu çalışma Prof. Dr. Songül Sallan Gül’ün danışmanlığında Emine Türkmen’in “Türkiye’de Mülteci Çocuk Emegi: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının saha verilerine dayanmaktadır. Özlem Kahya Nizam çalışmanın nitel analizine destek vermiştir.

¹³ Kartopu/zincirleme örneklem, araştırmanın amacı doğrultusunda başlangıçta birkaç bireyin belirlendiği ve ardından bu bireyler aracılığıyla diğer bireylerle görüşülüp zincirleme

örneklem belirlenmesinin temel ölçütü olan katılımcıların kendilerini tekrar etmeleri aşamasında görüşmeler durdurulmuştur. 15-17 yaş aralığında olan, 18’i erkek, 2’si kız çocuk olmak üzere toplam 20 Suriyeli çocukla gönüllülük temelinde, ebeveynlerinden de izin alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın başlangıcında 12-17 yaş aralığındaki mülteci çocuklarla görüşme yapılması planlanmıştır. Türkiye’de 12 yaşından küçük olan Suriyeli çocukların da çalıştıkları ortaya konmaktadır (UNICEF, 2015: 13). Ancak Piaget’in Bilişsel Gelişim Kuramı’na göre 12 yaş ve üzeri soyut işlemler dönemidir ve bu dönemdeki çocuklar içinde buldukları zamanın ötesine geçip düşünme yetenekleri oluşmuş olan, olaylar hakkında düşünebilme yeteneği kazanmış bireylerdir (Küçükkaragöz, 2018: 100-105). Bu nedenle nitel araştırmalarda katılımcı çocukların yaşları önemlidir. Çünkü nitel araştırmalar kişilerin duygularının derinliğini, dünyalarını düzenleme şekillerini, olan şeylerle ilgili düşüncelerini, deneyimlerini ve temel kavrayışlarını ortaya çıkaran araştırmalardır (Patton, 2014: 21). Bu nedenle katılımcıların anlatılarına dayanan bu çalışmada da 12 yaş altı çocuklar örneklem grubuna dâhil edilmemiştir. Fakat alan araştırması sırasında 15 yaşından küçük mülteci çocukların Türkçeyi etkin bir şekilde kullanamamaları, soruları anlamakta güçlük çekmeleri ve kendilerini ifade edememeleri durumuyla karşılaşmıştır. Bu nedenlerle çalışma, 15-17 yaş grubunda olan Suriyeli mülteci çocuklarla tamamlanmıştır. Suriyeli çocuklar üzerinde yapılmış benzer çalışmalarda¹⁴ da aynı duruma dikkat çekilmektedir. Örneğin, Bahadır ve Uçku da İzmir’de çalışan Suriyeli çocuklar üzerine yaptıkları çalışmalarında, görüşmeciler çocukların seçiminde 15 yaş

olarak örneklemi oluşturma sürecidir (Pagano, 1993; Patton, 2014; Gliner, Morgan, Leech, 2015).

¹⁴Türkiye, çocukların çalışma durumları 4817 Sayılı İş Kanunu ile düzenlemektedir. Kanunda, 15 yaş altı çocuklar çocuk işçi, 15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış kişiler ise, genç işçi olarak tanımlanmıştır Kanununun 71. Maddesine göre “15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez”. Ancak bu çalışmada Türkiye’nin de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin “18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır” hükmü temel alınmış, Suriyeli çalışan çocuklar 15 yaşın üstünde olmasına rağmen genç işçi olarak değil, çocuk işçi kavramı üzerinden değerlendirilmiştir.

sınır olarak almıő ve 15 yaşını doldurmamış çocuklarla görüşme sırasında ebeveynlerinden ya da ebeveynlerinin olmaması durumunda diğer aile büyüklerinden bilgi almıőlardır (2016: 119).

Diğer yandan araştırma kapsamında toplumsal cinsiyet bağlamında kız ve erkek çocuk görüşmecinin eşit sayıda temsili hedeflenmiştir. Ancak Suriyeli kız çocuklara ulaşmak, erkek çocuklara ulaşmaktan daha zor, neredeyse olanaksız olmuştur. Nitekim Suriyeli çocuklara ilişkin yapılan diğer çalışmaların (Ünlütürk Ulutaş ve Akbaş 2016; Bahadır ve Uçku, 2016) da gösterdiği gibi, Suriyeli kız çocuklarının erkek çocuklara oranla istihdama katılımları daha sınırlıdır. Bu çalışmanın saha sürecinde de benzer sorunlarla karşılaşmış, erişilebilen kız çocuklarının çekingenlikleri ve görüşme yapma konusundaki isteksizlikleri nedeniyle örneklemin yarı yarıya olması planlanan kız çocuk sayısı 2 ile sınırlı kalmıştır. Ancak sınırlı da olsa kız çocuklarının istihdam koşullarının anlaşılması bakımından iki örnek bile değerlidir. Bu nedenle görüşülen 2 kız çocuğu da çalışmaya dâhil edilmiş, erkek çocukların anlatılarının tekrar ettiği aşamada çalışma sonlandırılmış ve toplamda 18 erkek, 2 kız çocuğu ile görüşmeler tamamlanmıştır.

Bulgular: Őanlırfa'da Suriyeli Mülteci Çocuk İŞçiliği-Oyun Hakkından Uzakta Çalışan Çocuk Olmak ya da Artık Çocuk Olamamak

Görüşülen Suriyeli Mülteci Çocuk İŞçilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Tablo 1: Suriyeli Çocukların Yaş ve Cinsiyet Özellikleri ile İstihdam İlişkilerindeki Görünümleri

Görş. Kodu	Cinsiyet	Yaş	Yaptıkları İŞ Türleri	Aldıkları Ücretler	Ailesiyle Yaşama Durumu
G1	Erkek	15	Oto Tamirci	600 TL	Aileyle Yaşıyor
G2	Erkek	15	Ocak başı	1.200 TL	Aileyle Yaşıyor
G3	Erkek	17	Bulaşıkçı	960 TL	Refakatsiz
G4	Erkek	16	Oto Boyama	1.400 TL	Aileyle Yaşıyor
G5	Erkek	15	Temizlikçi	840 TL	Aileyle Yaşıyor
G6	Erkek	17	Giyim Mağ.	1.500 TL	Aileyle Yaşıyor
G7	Kız	17	Giyim Mağ.	1.200 TL	Aileyle Yaşıyor
G8	Erkek	17	Perdeci	1.200 TL	Aileyle Yaşıyor
G9	Erkek	17	Garson	850 TL	Refakatsiz
G10	Erkek	16	Filtre Satıcısı	800 TL	Aileyle Yaşıyor
G11	Erkek	17	Garson	1.080 TL	Aileyle Yaşıyor
G12	Erkek	17	Sekreter	800 TL	Aileyle Yaşıyor
G13	Kız	17	Sekreter	600 TL	Aileyle Yaşıyor
G14	Erkek	16	Oto Tamirci	700 TL	Aileyle Yaşıyor
G15	Erkek	17	Pudra Boy.	900 TL	Aileyle Yaşıyor
G16	Erkek	17	Oto Boyacısı	1.200 TL	Aileyle Yaşıyor
G17	Erkek	16	Oto Camcı	800 TL	Refakatsiz
G18	Erkek	16	Oto Yıkama	1.000 TL	Refakatsiz
G19	Erkek	15	Araba Filmcisi	600 TL	Aileyle Yaşıyor
G20	Erkek	15	Oto Tamirci	600 TL	Aileyle Yaşıyor

Őanlırfa'da görüşülen Suriyeli mülteci çocuk işçilerin büyük çoğunluğu erkektir. Ataerkil aile yapısına sahip olmaları nedeniyle savaşta ailelerinin bir kısmı, özellikle babaları Suriye'de kalmıŐ ya da ölmüŐ olan çocukların çalışma zorunluluğunun öncelikle büyük erkek çocuklarına düŐtüĐü görülmektedir. Bu

durumu 15 yaşında olan ve lokantada çalışan erkek çocuk ataerkil kaygılarını da katarak şöyle anlatmıştır: “Anne çalışmıyor, abla ayıp. Ben erkek yani nasıl kabul edeceğim bunu. Bizde bayanlar çalışmıyorlar. Biri görse der ki sen ayıp, utanmaz mısın anneni çalıştırıyorsun. Olmaz, anne çalışmaz. Yani abi ve ben çalışmalıyım”. Benzer biçimde yine 15 yaşında oto tamir işinde çalışan erkek çocuk da konuya ilişkin görüşlerini şöyle belirtmiştir; “Babam öldü savaşta... Bizde anne çalışmaz. Annem Fransızca öğretmeniydi gençken, üniversite mezunu. Babamla evlenince çalışmayı bıraktı. Annem Suriye’de bazen temizlik yapardı. Bazen para lazım, annem çalışırdı. Sonra biz daha iyi olduk, çalıştık. Annem gitmedi bir daha, şimdi de çalışmıyor. Şimdi abim ve ben çalışıyoruz. Ben geldim Suriye’den hiç okula gitmedim, çalışmak gerekiyor ev bakmak için. Bu nedenle okula gitmedim...”.

Babanın ailesinin yanında olmaması, ölümü ya da evde erkek çocuğun yokluğu halinde ise anneler ve kız çocukları işgücü piyasasına katılabilmektedir. Ünlütürk Ulutaş ve Akbaş (2016: 176) Denizli’de çalışan Suriyeliler ile ilgili yaptıkları çalışmalarında, ailelerin büyüklüğü ve çocuk sayısının fazlalığı ile ev içi eşitsiz işbölümünün bu durumun temel nedeni olduğunu belirtmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, erkeklerin haneyi geçindirecek kadar gelir elde edememesi durumunda, bakım sorumlulukları olmayan kadınlar ya da kız çocukları istihdama girebilmektedir. (2016: 176). Katılımcı çocukların yaşa göre dağılımına bakıldığında ise, 15 yaşında 5, 16 yaşında 5 ve 17 yaşında 10 çocuğun araştırmaya katıldığı görülmektedir.

Suriye eğitim sisteminde ilkökul düzeyini temsil eden sınıf aralığı 1-6; ortaokul düzeyini temsil eden sınıf aralığı, 7-9; lise düzeyini temsil eden sınıf aralığı ise 10-12. sınıflara karşılık gelmektedir. Suriye eğitim sistemi temelinde 7 Suriyeli mülteci çocuk ilkökul ve altı eğitim düzeyine sahip iken, 9 görüşmecinin eğitim düzeyinin ortaokul düzeyinde olduğu ve 2 çocuğun da ortaokulu terk ettiği belirlenmiştir. 2 görüşmeci ise, savaş nedeniyle lise eğitimlerini yarıda bırakarak Türkiye’ye gelmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Görüşülenlerden 10 çocuk ise, Türkiye’de eğitim hayatına hiç katılmadıklarını ifade etmişlerdir. 6 görüşmeci çocuk da, Türkiye’de eğitimlerine bir süre devam etmiş, ancak ailelerine maddi destek sağlamak durumunda kalmaları veya Türkiye’de Suriyeli mülteci çocuklar için kurulan geçici eğitim merkezlerindeki aksaklıklardan dolayı eğitim hayatlarını bırakmak zorunda kalmışlardır. 15-17 yaş aralığında yer alan 20 mülteci çocuğun yarısının Türkiye’de hiç okula gitmemiş olması, 6 çocuğun da çeşitli sebeplerden okulu bırakmış olması, UNICEF’in Türkiye’deki çocukların eğitim hakkından yararlanamaması konusundaki endişelerinde oldukça haklı olduğunu göstermektedir.

Görüşmeci çocukların etnik kökenlerine bakıldığında önemli kısmını (8’i) Rakka’dan gelenler oluştururken, bunu Halep (6’sı) izlemekte ve diğer görüşmeci çocuklar da Deyrizor, Kobane, Haseke ve Tel Abyad’dan gelmektedir. Etnik köken temelinde 15 çocuk Arap, 5 çocuk da Kürt kökenli olduğu ifade etmişlerdir.

Suriyeli çocukların hane özellikleri bakımından incelendiğinde kalabalık aile gruplarına ait oldukları görülmektedir. Görüşülen çocukların ailelerindeki çocuk sayısı 4 ila 9 arasında değişmektedir. Harunoğulları (2016: 43)'nın Kilis'de yaptığı alan çalışmasında da Suriyeli mültecilerin demografik özellikleri bakımından kalabalık hanelerde yaşadıkları ve çocuk sayısının 15'e kadar arttığı görülmektedir. Mutlu vd. (2016: 36)'nin araştırmasında ise görüşülen Suriyeli çocukların hanelerindeki ortalama çocuk sayısı 6'dır. Araştırmacılar, Suriyelilerin çocuk sayılarının fazla olmasının nedeninin geleneksel ve dini değerlerden kaynaklandığını düşünmektedir. Ayrıca, doğum kontrol yöntemlerine ilişkin bilgi eksiklikleri ve doğum kontrol araçlarına erişimlerinin zorluğu da bu durumun nedenleri arasındadır. Farklı araştırmaların da ortaya koymuş olduğu üzere kalabalık hanede çocuk olmak ise, hane içerisinde geçiminin sağlanması gereken kişilerin fazla olmasına anlamına gelmektedir. Bu durum da mülteci çocukların evin geçimine katkı sağlamak zorunda kalmalarına neden olan faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Yaşadıkları yerin mekânsal özelliği bakımından değerlendirildiğinde ise, mülteci çocukların tamamının yaşam standardı bakımından çok da iyi olmayan müstakil evlerde ya da apartman dairelerinde kira ödeyerek yaşamlarına devam ettikleri görülmektedir. Aylık kiralari ise, 375-850 TL arasında değişmektedir. Görüşmelerde barınma sorunu bağlamında en önemli sorun olarak ısınma sorunu dile getirilmiştir. Çok çocuklu haneler için bunun anlamı tek odada yaşamın sürdürölme zorunluluğunun olmasıdır.

Çalışan Mülteci Çocuk Olmak: Çocukluğun Uzağına Düşmek, Oyun Hakkını Kaybetmek

Görüşülen Suriyeli mülteci çocuklar, çocuk olmayı Türkiye'deki konumları bağlamında Suriye'deki yaşamları ile kıyaslayarak tanımlamışlardır. Onlar için çocuk olmak, okula gitmek ve sokakta oynamakla eşdeğerdedir. Çocuklar, özellikle erkek çocukları, zorunlu göç süreci öncesindeki yaşantılarında günlük faaliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturan futbol, gezmek ve playstation oynamak gibi etkinliklere duydukları özlemi dile getirmişlerdir. Türkiye'de yaşamak ve ailelerini geçindirmek zorunlulukları nedeniyle çalışan mülteci çocuklar, çocuk olmayı yitirdiklerini yaşam deneyimleri üzerinden ifade etmişlerdir. Örneğin 17 yaşında bir restoranda bulaşıkçı olarak çalışan erkek çocuk, çocuk olmayı şöyle anlatmıştır:

“Çocuk olmak demek oynamak demek, ben de çocuktum. Durumumuz çok iyiydi Suriye'de. Zengindik. Her istediğimi yapardım Suriye'de. Futbol oynuyordum ben, üst seviyede. Çok gezerdim ben, denize girmeyi çok severdim. Playstation çok severdim. Oyunlar vardı evimizde. Ama şimdi hiçbir şey yapamıyorum. Urfa nasıl bir yer onu bile bilmiyorum. Çocuklar burada ne yapar? Bilmiyorum. Şimdi sadece çalışmak, çalışmak... Sadece çalışmak ve para kazanmaya çalışmak yaşam, bu kadar. Artık çocuk değilim ben, aileme para gönderiyorum onlar orada kaldı. Nasıl çocuk olacağım o zaman?”.

Benzer biçimde 16 yaşında yine bir restoranda ocakbaşı işi yapan Suriyeli erkek çocuk, çocuk olmayı şöyle ifade etmiştir:

“Çocuk demek okumak demek, oynamak demek. Önceden okurdum, şimdi burada hep çalışıyorum. Yani çocuk değilim artık. Top falan artık oynamıyorum. Bazen önceki gibi olmak istiyorum. Okula gelen giden eski ben olmak istiyorum. Ben aileme falan da sormuyorum demiyorum bir şey, neden böyle oldu demiyorum, farkındayım yani. Çocuk olsam anlamam, ama ben anlıyorum...”

Çocuklar için göç etmek ve gidilen ülkede çalışmak zorunda kalmak onları çocuk olmanın uzağına taşımaktadır. Onlar artık kendilerini çocuk olarak görmemekte, evi geçindiren, geçindirmek zorunda kalan yetişkin bir birey gibi görmektedirler. Çocuk emegi, yetişkinlerin istihdam piyasasına erişimlerinin olmadığı ya da yeterli gelir elde edemedikleri durumlarda ortaya çıkan bir olgudur. Ancak Suriye'deki savaştan dolayı gelen mülteci çocuklar için temel sorun yetişkinlerin istihdama eşit bir şekilde erişmemelerinin yanı sıra ataerkil aile yapısına sahip olan çocukların hanelerinde yetişkinin, özellikle babanın ya da büyük erkek kardeşin olmamasıdır. 15 Yaşında oto sanayide yıkamacı olarak çalışan Suriyeli erkek çocuk görüşmeci çocukluktan uzaklaşmayı ve çalışmayı şöyle anlatmıştır:

“Savaş nedeniyle kaçtık geldik. Babam öldü. Annem tek çalışsa yetmez. Suriye'de hiç çalışmadım. Şimdi böyle olunca anneme çok üzülüyorum. Annem dedi oğlum çalış, yoksa para yetmez. Babam olsa ben çalışmazdım. Babam çok çalışırdı. Şimdi de ben çalışıyorum. Annem ve kardeşlerim için. Mecbur yani çalışmak. Aileye destek olmak anlamına geliyor, ailem için çalışıyorum. Çalışmamak... Nasıl desem yani. Aç kalıp ölmek, aklıma geliyor. Kimse bir şey vermez. Açlıktan ölürüz...”

Suriyeli mülteci çocukların geçim zorunlulukları en temel çocukluk hakları olan eğitime erişim ve oyun haklarını ellerinden almıştır. Onların da belirttikleri gibi çalışmak, çocuğun değil, yetişkin bireylerin üstlenmesi gereken bir sosyo-ekonomik rol ve sorumluluktur. Bu konuda çarpıcı bir başka ifadeyi 15 yaşında, oto tamirciliğı yapan Suriyeli erkek çocuk şöyle dile getirmiştir:

“Ben çocuk değilim artık. Size bir günümü anlatsam anlarsınız. Tüm günüm sadece iştir. Pazar günü ise sadece televizyon, başka bir şey yok. Zaten 6 gün çalışıyorum, çok yoruluyorum, nefis istemiyor oynamak, gezmek falan... Lunaparka gitmek, özellikle hayvanat bahçesine gitmeyi çok severdim. Bir de bisiklet. Bunları hiç yapamıyorum. Hapis gibi... Sadece çalışmak, para kazanmak. Hayat bu kadar!”

Suriye'deki iç savaş nedeniyle ailesinin insan kaçakçıları aracılığıyla Türkiye'ye kaçırdığı 17 yaşında oto sanayinde çalışan erkek çocuk çocukluktan çalışmaya doğru giden öyküsünü şöyle ifade etmiştir:

“Eskiden çocuktum. Playstation çok severdim. Ama Őuanda yok. Futbol oynuyordum. Şimdi sadece çalışmak. Hani çalışmak para kazanmak yaşam bu kadar. Çok gezerdim ben denize girmeyi çok severdim. Ben yabancıyım, ailem yok. Daha önce hiÇ çalışmadım. Ben geldim buraya mecbur. Aileme para lazım. Aileme tek para gönderen benim. Babam hastane müdürü, annem öğretmen, tüm görevleri alındı. Çalışmıyorlar onlar Şimdi. Sınırlar kapalı ailem de gelemiyor. Düşünsene sabah gel işe, akşam git eve. Anne yok... Para çok az...”

Benzer biçimde 15 yaşında lokantada çırak olarak çalışan erkek çocuk, çocuk olmamayı okula gidememekle ve çalıŐmakla tanımlamıŐ ve Şöyle anlatmıştır:

“5 yıldır Türkiye’de yaŐıyorum. Okulu Urfa’da bıraktıktan sonra Adana’ya gittik hepimiz. Ben orda ilk çalıştım, sonra geri geldik Urfa’ya. Suriye’deyken uyanırdım hemen arkadaşımı arardım. “Neredesin?” derdim, “evdeyim” derdi, hemen yanına giderdim, internete giderdik. Bahçeye giderdik. Lokanta da yemek yerdik. Ama artık bunları yapamıyorum, artık top bile oynamıyorum. Ben çocuk değilim artık, çalışıyorum. Çocuk olsam anlamam ama ben anlıyorum yani. Şimdi burada çalışıyorum yavaş yavaş büyük olacağım, gene Suriye’ye gidip çalıŐacađım. Okula da gitmiyorum artık. Burada bazen kendi arkadaşlarımı (Suriyelileri) görüyorum, Urfa’da okula gidenleri. Onları gördükçe bazen bende okula devam etmek istiyorum, ama devam edemem okula, bıraktım. Çalışmak zorundayım. Biz 9 kardeŐiz. Babam ameliyatlı çalışmıyor. Biz abilerimle babamı çalıŐtırmıyoruz. Kazandığımı aileme vermek istiyorum. Sadece ailem için çalışıyorum. Onlar mutlu olsun yeter... Ben büyüdüm...”

Yine benzer biçimde 17 yaşında, çocuk giyim mağazasında çalışan tezgâhtar kız çocuk olmayı ve çocuk olarak çalışmanın kendisine ve ailesine verdiği acıyı Şöyle dile getirmiştir:

“Yani hiÇ çalışmak istemezdim. Okula devam etmek isterdim, hayalime ulaşmak isterdim. Annem ve babam dua ediyor. Onlar iş bulamıyor. Bana seni bu küçük yaŐta çalıŐtırdıđımız için bizi affet diyorlar. Annem hep yemek hazırlayıp, önüme getiriyor. Bana masaj yapar. Erkenden kalkar kahvaltı hazırlar, o yaŐta bana. Ama mecbur yani, ben anlıyorum her Őeyi, çaresiz hayat...”

Yoksul Mülteci Çocuk Emegınının Savunmasızlığı

Çocuk işçiliği sorunu, çok boyutludur. Göçle gelen yoksullaŐma, ataerkil aile yapısı ve ailede yetişkin erkeklerin ve hane üyelerinin iŐsizliđi ve yetersiz hane halkı geliri çocukların çalışmalarının temel nedenleridir (ÇSGB, 2017: 14). Mülteci ailelerin sosyo-ekonomik yetersizlikleri, dil sorunu ve emek piyasasının koşulları nedeniyle ebeveynler işgücü piyasasına girememekte ya da girseler bile geçimlerini sağlayacak

gelir elde edememekte ve mülteci çocuklar da emek piyasasına eklenmek zorunda kalmaktadır (Toran, 2010: 293). Özellikle Suriye’deki savaş nedeniyle zorunlu göç sürecine dâhil olan çocukların aileleri tüm birikimlerini ve gelir kaynaklarını yitirmektedir. Benzer biçimde refakatsiz ve/veya aileleri ile zorunlu göçe maruz kalan mülteci çocuklar, kötü koşullar altında çalışma hayatına girmekte, istismara ve sömürüye açık hale gelmektedir.

Türkiye’de formel sektör tarafından karşılanamayan açık işsizlik, enformel sektör tarafından emilmekte ve göçmenlerin zor yaşam koşulları içinde kayıt dışı sektörlerde çalışma zorunluluğu artmaktadır (Harunoğulları, 2016: 44). Araştırmada görüşülen Suriyeli mülteci çocukların, yetişkinlere göre daha ucuz emek olmaları nedeniyle daha kolay iş bulabildikleri görülmüştür. Erkek çocukların emek piyasasında yaptıkları işler, büyük çoğunlukla fiziksel güç gerektiren, niteliği ve ücreti düşük olan sosyal güvencesiz enformel sektör işleridir. Özellikle fiziksel güç gerektiren oto tamirciliği ya da taşımacılık gibi işler çocukları zorlamakta, büyüklerin yapması gereken iş ve sorumluluklar, gelişmemiş çocuk bedenlere yüklenmektedir. Görüşülen çocuklardan 17 yaşında olan ve oto sanayinde pudra boyacısı olarak çalışan erkek çocuk çalışmalarının güçlüğünü “...çocuklar yani çalışmasalar daha iyi. Zor işler yani çocuğa yakışmaz çalışmak. Bu işleri büyükler bile yapmıyor belki de. Ama biz mecbur kalıyoruz, çalışıyoruz yaşamak için...” sözleriyle ifade etmiştir. Görüşülen kız çocukları ise, sosyal güvencesiz işlerde ve “kadınısı” olarak adlandırılan iş kollarında çalışmaktadır. Biri ofiste sekreterlik yaparken, diğeri giyim mağazasında tezgâhtar olarak çalışmaktadır.

Şanlıurfa’da yapılan bu çalışmada Suriyeli mülteci çocuklar, çalışılan iş kollarının sosyal korunmasız olduğuna ve uzun çalışma saatlerine karşın ücretlerinin ödenmediğine, bunlara ek olarak kötü çalışma koşullarının sıklıkla iş değişikliğine yol açtığına dikkat çekmiştir. Örneğin 15 yaşında temizlik işlerinde çalışan erkek çocuk görüşmeci sıklıkla iş değiştirdiğini dile getirmiş, ücretlerin düşüklüğünü çok çarpıcı bir örnekle şöyle ifade etmiştir: “Önce fotokopide çalıştım. Tamir yapıyorduk, orada. Ben sabah 8 akşam 8-9 gibi çıkıyordum. Günlük bana 5 TL veriyorlardı. Şimdiki işimde 20 TL alıyorum...”. Yine 17 yaşında giyim mağazasında çalışan Suriyeli erkek görüşmeci çocuk Şanlıurfa’da çalıştığı iş alanında yaşadığı olumsuz çalışma koşullarını ve emeginin sömürülme sürecini şöyle anlatmıştır:

“Bir kere elim ve ayağım kırıldı. Bir buçuk ay evde oturdum. Sigorta yok, paramı da alamadım. Tozlu bir yer yani, başlarda sık hasta oluyordum. Şimdi ona da alıştım etkilensem de kime ne diyeceğim? Hasta olduğumda bazı müdürler izin vermiyordu. Benim başıma 6 tane müdür geldi, bazıları çok kötüydü. ‘Sen çalış, yalan söylüyorsun, işine devam et’ diyorlardı. Saatim dolana kadar hasta hasta hasta çalışıyordum. Bazen de paramı vermeden çikartıyorlardı...”.

Düşük ücretler ve geçici işlerin Suriyeli mülteci çocuk işçileri için anlamı yeniden iş aramak demektir. Örneğın 17 yaşında oto sanayinde boyacılık yapan erkek çocuk, çalışma koşullarının suüstimallere ve sömürüye açıklığını ve bunların işe devamlılık konusuna olan etkilerini şöyle anlatmıştır:

“Daha önce mobilyacıda çalıştım. 12 saat çalışıyordum, işi de zorla bulmuştum araya araya. Sanayide zımpara yapıyordum. Adam para vermiyordu, haftalık 200 TL almam lazımdı. Birinci hafta verdi, ikinci hafta verdi, 3. Hafta yarısını verdi, 100 TL verdi, sonra hiç vermedi. Ben de işi bıraktım. Şimdiki işim boyacılık, 10 saat çalışıyorum. Boya işi bitse de iş bitmez, devam edeceksin, illa edeceksin yani, durmak yok. ‘Buraya çalışmak için geldin’ diyorlar. ‘Oturmak yok, gel demir kes’ diyorlar. Çalış, çalış hep böyle, oturmak asla yok...”

Benzer bir deneyimi yine oto sanayinin farklı iş alanlarında çalışmış olan ve şu an araba filmi çekme işini yapan 15 yaşında erkek çocuk şöyle dile getirmiştir:

“Eski yerde çalışırken, oto yıkamacıdayken hiç izin vermiyordu patron. Dinlenme saatim gelse de dinlenmeye izin vermiyordu. Bana hasta olsam da izin vermiyordu. ‘Hızlı hızlı yap, yetiştiremiyorsun’ sürekli böyle diyordu...”

Olumsuz çalışma koşulları kız çocuklarının çalıştıkları iş kolları için de geçerlidir. Uzun çalışma saatleri ve düşük ücretler çocukların yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. 17 Yaşında, giyim mağazasında tezgâhtar olarak çalışan kız çocuğı çalışma koşullarını şöyle anlatmıştır:

“Babam uzun süredir çalışmıyor, abim de hasta. Evde yalnız ben çalışıyorum. Giyim mağazasında 10 saatten fazla çalışıyorum. 600 TL alıyorum. Akşama kadar ayaktaım, bu durum beni çok yoruyor. Belim falan ağrıyor. O kadar yorgun oluyorum ki, eve gittiğimde canım yemek yemeyi bile istemiyor ...”

Erkek çocukların çalıştıkları iş kollarında da çalışma saatleri yasal sürenin çok üstündedir. Çalışma saatlerinin uzunluğu, çalışma şartlarının ağırlığı ile birleşince çocuk bedenler için çalışmak, fiziksel ve duygusal tükenmişliğe neden olmaktadır. Örneğın 16 yaşındaki oto tamircide araba yıkama işinde çalışan Suriyeli çocuk, fiziksel ve duygusal tükenmişliğini şöyle dile getirmiştir;

“Ben oto yıkamada çalışıyorum, burada araba yıkıyorum. 13 saat çalışıyorum. Ama çok zor burası, soğuk oluyor. Hem de aşırı soğuk oluyor kışın, yazın da güneş vuruyor, açık alan olduğu için. Soğuktan ellerim kan topluyor her zaman...”

Sonuç

Türkiye mülteci politikalarını 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden beri coğrafi sınırlamayla belirlemiş, uzun yıllar göç veren ülke konumunu korumuştur. Ancak

yaŐanan siyasi ve bđlgesel geliŐmeler 1980'ler, 1990'lar ve 2000'lerle birlikte, Türkiye'nin gđŐ sürecindeki konumunu dđnüŐtürmüŐ, Türkiye hem bir geçiŐ ülkesi, hem de hedef ülke olmuştur. 1980'lerle beraber Türkiye önce İran, sonra Bosna Hersek ve daha sonra Iraklı mültecilere sınır kapılarını açmıŐtır. Son yedi yıldır da Suriyeli mültecilerin yoğun akımına uğramaktadır. İÇ savaş nedeniyle yaŐanan Suriyeli gđŐünün %90'lık bir orana karşılık gelen büyük çoğunluğu Türkiye'ye gelmiş, hâlihazırda yarısı çocuk olan mülteci nüfusa, yaklaşık 300 bin Türkiye'de doğmuş olan çocuklar da eklenmiŐtir¹⁵. Dolayısıyla Suriyeli çocukların Türkiye'deki durumları, özellikle de emek sürecindeki yerleri önemli tartıŐmaları beraberinde getirmiştir. Savaşta babası ölen çocuklardan, zorunlu aile gđŐüne ve Türkiye'de doğan çocuklara kadar uzanan çocukların sayısal artıŐı, okul çağında olan çocukların, Suriyeli yetişkin işsizliği ve ataerkil aile değerleri nedeniyle, emek piyasasına yönelmelerine yol açmıŐtır. Çocuk emeginin daha kolay, ucuz ve erişilebilir olması ise, çocuk emeginin istismar ve sömürüsünü de beraberinde getirmiştir.

Türkiye'de Suriyeli gđÇmenlerin yerleŐtikleri bölge ve iller bazında ilin nüfusuyla orantılandığında ilk sırayı alan il, Şanlıurfa'dır. Kent, ayrıca hem Suriye ile sınır ili olması hem de ilgili gđÇmen grubunun mevcut akrabalık ilişkileri bağlamında da önemli illerden biri olarak öne çıkmaktadır. Tüm bu faktörler Şanlıurfa'da yaşayan çocukları da emek piyasasının önemli aktörleri haline getirmektedir. Babanın olmadığı, yaŐlı ya da engelli olduğu durumlarda ataerkil hane belirlenimleri kapsamında mülteci çocukların ebeveyn özellikleri, yaşları, kardeŐ sayıları ve sıralaması ve cinsiyetleri belirleyici olmaktadır. Suriyeli ailelerin ataerkil aile yapısı nedeniyle annelerin kendi ülkelerinde iken de istihdama katılmadıkları, babaların ise savaş nedeniyle ya ülkelerinde kaldığı, hayatını kaybettiği ya da savaşta kalıcı yaralanmaları nedeniyle istihdama katılmadıkları belirlenmiştir.

Ailenin geçimini sağlamak ve/veya katkıda bulunmak amacıyla Türkiye'de istihdam piyasasına katılımda mülteci çocukların özellikleri de belirleyici olmaktadır. Hanenin kalabalık ve çok çocuklu olması, ailenin geçimini sağlamak için birden fazla çocuğun istihdam piyasasına katıldığını göstermektedir. Çocukların hane içerisindeki yaş, cinsiyet, kardeŐ sıralaması gibi özelliklerinin de istihdama katılımda belirleyici olduğu görüşmelerde ortaya konmuŐtur. Erkek ve yaş olarak büyük çocuk olmak, çocuğun emek piyasasına giriş sıralamasını etkilemektedir. Mülteci kız çocukları ise, babanın kaybı, hastalığı ya da ailede erkek çocuğun olmaması durumunda emek piyasasına dâhil olmakta, kadınısı iş kollarında çalışmaktadır. Görüşülen çocukların hanedeki sıralamasında büyük olan çocuklar öncelikli olarak emek piyasasına girmekte, yaşları küçük olan çocuklar ise eğitim olanaklarına sahip olma ve eğitimde kalma şansını korumaktadır. Ancak çocuk emeginin ucuz ve savunmasız olması, elde edilen gelirin hanenin ihtiyaçlarını karŐılamaya yeterli

15 '300 binden fazla Suriyeli bebek dünyaya geldi', <https://www.aa.com.tr/tr/.../300-binden-fazla-suriyeli-bebek-dunyaya-geldi/> 1091916, (17.03.2018).

olmaması hanede birden fazla çocuğun emek piyasasında katılımında etkili olmaktadır. Bunun anlamı çocuklar için eğitim hayatlarından feragat etmek ve emek piyasasının tüm koşullarına razı olmaktır.

Suriyeli mülteci çocuklar özellikle fiziksel güç gerektiren, enformel ve güvencesiz işlerde, düşük ücretlerle, ağır ve sağlıksız çalışma koşullarında çalışmaktadırlar. Bu durum ucuz emek olarak mülteci çocukların emeklerinin istismarını ve sömürüsünü de beraberinde getirmektedir. İş yasalarının çocuk emeğinin değerini ve koşullarını korumakta büyük çoğunlukla yetersiz kaldığı olumsuz çalışma koşulları altında, çocukların kendilerini tek koruma biçimi iş değişikliği olmakta, bu da emeğin korunaklılığını sağlamaya yetmemektedir.

Çocukların istihdama katılmasının bir diğer anlamı onların çocuk olarak en temel haklarından olan çocuğun gelişim ve kendini gerçekleştirme olanak ve süreçlerinden uzak kalmasıdır. Görüşmelere katılan çocuklar için bunun karşılığı oyun hakkının ötesine düşmektir. Onlar için artık çalışan çocuk yetişkindir ve çalışmak çocukluğu geride bırakmaktır. 15-17 yaş aralığında ve lise çağında olan mülteci çocuklar, savaşın daha önce başlamış olması da göz önünde tutulduğunda, oyun yoluyla büyüme olarak anlamlandırılan çocukluk haklarını alamadan büyüme süreçlerine devam etmektedir. Çocukların gözünden oyun hakkından uzak yaşamak ise, eğitime erişememek, geleceği ötelemek, yoksullukla ve mültecilikle mücadele etmek anlamına gelmektedir. Çocuklar için çalışmak, oyun ve eğitim hakkından uzak bir yaşam döngüsünde, onların ifadesiyle *“iş ve ev arasında geçen bir hapisbanede”* yaşamak demektir.

Eğitim ve oyun hakkından uzak kalan mülteci çocukların emeklerinin kırılganlığının arkasındaki bir başka değişken, yerel çocuk emeğiyle kıyaslandığında mülteci çocuk emeğinin daha savunmasız ve itaatkâr olmasıdır. Bu nedenle çocuk emeği olarak daha fazla talep görmektedir. Aslında bu durum yerli çocuk için de benzer sömürü koşullarını derinleştirmekte, çocukların Türkiye emek piyasasındaki koşullarını daha da savunmasız hale getirmektedir. Ancak söz konusu, vatandaş olmayan mülteci çocuk olduğunda yerli çocuğa göre daha fazla ayrımcılık ve ırkçılık ile karşı karşıya kalmakta, daha dezavantajlı bir konumda yer almaktadır. Mülteci çocukların kendi emeğinde söz sahibi olamaması, haksızlıkların farkında olmasına rağmen ağır ve kötü koşullara göz yumması, yabancı, diğer bir ifadeyle yerli çocuk olmamalarına, bağlı olarak daha fazla görünürlük kazanmaktadır. Böylece mülteci çocukların çocuk olarak sahip olduğ u haklar, daha kolay ihlal edilebilir bir hal almaktadır. Bunun önüne geçilebilmesi için yapılması gereken ise, Suriyeli mülteciler için geçici süreliğine iyileştirici ve sınırlı sosyal yardımlar yerine, hak temelli politikaların üretilmesi gerekmektedir. Yetişkin mültecilerin çalışma haklarına ilişkin düzenlemelerin yapılması ve Suriyeli mülteci çocukların eğitim haklarını kazanması da, bu bağlamda oldukça önemlidir. Aksi takdirde Suriyeli mülteci çocuklar, katıldıkları emek piyasasında en ağır sömürü ve istismar mekanizmalarıyla karşılaşmaya ve geleceklerini ötelemeye devam edeceklerdir.

KAYNAKÇA:

- AkbaŐ, S. ve Ünlütürk UlutaŐ, Ć. (2018) “Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İŐileri: Denizli İŐgücü Pıyasasında Suriyeli Göçmenler”, **ÇalıŐma ve Toplum**, 2018/1, 167-192.
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2015) “Göç ve Sermaye İliŐkisi ve Türkiye’de Göçmen Çocuk Emegi”, **DİSKAR Enstitüsü İŞi Sınıfı ve Göç Bülteni**, Sayı:4, 116-126.
- Atasü-Topcuoğlu, R. vd., (2015) *Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun TeŐvik Edilmesi Projesi*, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/proje-degerlendirme-raporu-tukce.pdf>, (12.10.2018).
- Aydın, D., Őahin, N. ve Akay, B. (2017) “Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerindeki Etkileri”, **İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi**, 7/1, 8-14.
- Bahadır, H. ve Uçku, R. (2016) “İzmir’in Bir Mahallesinde Yaşayan 6-17 Yaş Arasındaki Suriyeli Çocukların Çalışma Durumları ve Çalışma Durumlarını Etkileyen Etmenler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 30/3, 117-124.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, <https://www.unicef.org/turkey/crc/cr23a.html>, (11.20.2018).
- ÇSGB (2017) **Çocuk İŞçiliği ile Mücadele Ulusal Programı 2017-2023**, TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Dedeoğlu, S. (2016) *Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İŞçiler Mevcut Durum Raporu: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine*, Mevsimlik Tarım Göçü Programı, Raporu Hazırlayan: Saniye Dedeoğlu, Katkı Verenler: Ertan Karabıyık ve Sinem Bayraktar, Ankara: Altan Matbaası, 1. Basım.
- DİE (1999) *Çocuk İŞgücü Anketi* <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>, (16.10.2018).
- DİSK-AR (2015) *Türkiye’de Çocuk İŞçiliği Gerçeği Raporu-2015*, <https://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/>, (12.10.2018).
- Duyar, İ. (2017) “Çalışan Çocukların Bedensel GeliŐimleri ve Sağlık Sorunları”, **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Ekim 2016-Mart 2017, 65-73.
- Erder, S. (2007) “Yabancısız” Kurgulanan Ülkenin “Yabancıları” , Aylan Arı, F. (der.) Türkiye’de **Yabancı İŞçiler, Uluslararası Göç, İŞgücü ve Nüfus Hareketleri** içinde, İstanbul: Derin Yayınları.
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, detaylı bilgi için bkz: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf> (Erişim Tarihi: 26.02.2019).

- Gliner, Jeffery A. vd., (2015). Uygulamada Araştırma Yöntemleri: Desen ve Analizi BütünleŐtiren YaklaŐım, ev. Selahattin Turan vd., Nobel Yayınları, Ankara
- Harunoğulları, M. (2016) “Suriyeli Sığınmacı Çocuk İŐŐiler ve Sorunları: Kilis Örneği”, **Göç Dergisi**, 3/1, 29-63.
- Heyse, K (2016) On the Brink of a Los Generation “I Can’t Read. I Can’t Write. I Want to Go School”, Challenges to the Education of Syrian Refugee Children and Youth in Turkey, The Open Society Foundation, [http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/On the Brink of a%20Lost Generation.pdf](http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/On_the_Brink_of_a%20Lost_Generation.pdf), (16.10.2018).
- ILO (2013) *Marking Progress Against Child Labour Global Estimates and Trends 2000-2012*, Geneva.
- ILO (2017) *Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016*, Geneva, September 2017.
- İçduygu, A. (2010) “Türkiye’ye Gelen Uluslararası Göçün Toplumsal ve Siyasi Koşulları”, Pucsh, B. ve Wilkoszewski, T. (der.) **Türkiye’ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar -Bireysel YaŐamlar** (ev. Mutlu Çomak-Özbatır), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kahya Nizam, Ö. (2016) “Uydu Kentlerden Sınır Kentlere Türkiye’de Kent Mültecileri ve Gündelik Yaşam Deneyimleri”, TümtaŐ, M.S., Dericioğulları Ergun, A. ve Ergun, C. (der.) **Kente Dair** içinde, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kaya, A. ve Erdoğan, M. M. (2015) **Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.
- Kireçdağ, N. (2017) “Antakya’da Bir Alan AraŐtırmasına Dayalı Gözlemler: Suriyeli Sığınmacı Çocuk İŐŐiler”, **Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Ekim 2016-Mart 2017, 29-35.
- KiriŐçi, K. (2008) “Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Göç ve Sığınma”, **Düşünce Gündem Mültecilik Özel Sayısı**, 44/ 4, 12–15.
- Küçükkaragöz, H. (2018) Bilişsel Gelişim ve Dil GeliŐimi, **Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim** içinde, ed. Binnur YeŐilyaprak, 20. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2018) “Görünmeyen Göçmen Çocukların İŐŐiliđi: Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar”, **Çalışma ve Toplum**, 2018/2, 715-732.
- Mutlu vd., (2016) **Bulanık Mekanlarda Gölgede Kalanlar: Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Vatansızlık Riski Araştırma Raporu**, İstanbul: Gündem Çocuk Derneği Yayını.
- Pagano M, G. (1993). *Sampling Theory*. Duxbury Press, 469- 72.
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, ev. Metin Bütün-Selçuk BeŐir Demir, 3. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.

- Soyalp, İ. O. (2016) “Suriye’den Gelen Göç ve Çocukların Mevcut Durumu” **Türkiye’de Çocuk İŐiliđi Sorunu: Suriye’den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri Konferans Raporu** içinde Hayata Destek Derneği ve Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 11-14.
- Tarlan, K.V. (2016) “Suriyeli Mülteciler: Büyüyen Sorunlar, Daralan Zaman”, **Birikim Dergisi**, 328/329, 53-62.
- Toran, M. (2010) “Yoksul Çocukların Kaderi: Çalışmak”, İnal, K. (der.) **Türkiye’de Çocuk Emegi** içinde, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Tuna, M., Ç. Özbek (2012) **Yerleşen Yabancılar-Güney Ege Bölgesi’nde Göç, Yurttaşlık ve Kimliğin Dönüşümü**, Ankara: Detay Yayıncılık.
- TÜİK (2012). *Türkiye Çocuk İŐücü Anketi Sonuçları*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, (11.10.2018).
- Türkmen, E. (2018) **Türkiye’de Mülteci Çocuk Emegi: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Songül Sallan Gül, Isparta.
- UNICEF. (2015). “**Small Hands Heavy Burden How the Syria Conflict is Driving More Children into the Workforce**”, 2 July 2015.
- UNICEF (2017) **Türkiye’de “Kayıp Bir Kuşak” Oluşmasını Önlemek**, Ocak 2017.
- Uyan Semerci, P. (2016) “Türkiye’de Çocuk İŐiliđini Masaya Yatırmak” içinde **Türkiye’de Çocuk İŐiliđi Sorunu: Suriye’den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri Konferans Raporu**, İstanbul: Hayata Destek Derneği ve Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını.
- Yalçın, S. (2016) “Syrian Child Workers in Turkey”, **Turkish Policy**, 15-3, 89-98, <http://turkishpolicy.com/article/831/syrian-child-workers-in-turkey>, (16.10.2018).